

PROJEV PREZIDENTA REPUBLIKY EDVARDA BENEŠE

I. ÚVOD POSLÁNÍ SPISOVATELE V NÁRODĚ

Děkuji vám za pozvání na váš sjezd a zároveň za vaše milá slova dnešního uvítání. Rád jsem mezi vás přišel – počítám se k vám a vy jste sami poctou mně prokázanou ukázali, že mne pokládáte za jednoho ze svých.

Současně však jste mne požádali, abych vám při této příležitosti i já něco pověděl. Nezapírám, že jste mne tím uvedli do značných nesnází. Neboť chápete jistě všichni – a já sám jsem si toho dobře vědom – že je mně velmi obtížno učinití projev, jenž by byl jen přibližně výrazem dnešních lidských a politických skutečností a který by vás, spisovatele, tak intenzivně o problémech dneška myslící, mohl plně uspokojiti. Vyšli jsme právě z největších válečných událostí světových, byli jsme skoro na prahu smrti a slavíme jedno z velikých, snad téměř jedno z největších vítězství své historie; prošli jsme peklem národního utrpení a jako zázrakem jsme se zdvihli k uskutečňování svých desetiletých a staletých nejvyšších tužeb a plánů; prožili jsme velkou národní revoluci a vcházíme do doby velikých realizací politických a mravních; v nedávných měsících jsme začali podstatně měnit své vnitřní poměry, prošli jsme prvními volbami, jež nám samy tuto novou situaci výrazně potvrzují; já sám jsem byl nově zvolen ke konání úřadu, jehož těžkosti mne už před deseti léty, po první volbě, byly tak jasné, a který ani dnes, za dnešních poměrů mezinárodních, nebude – snad, možná – méně zodpovědný, nežli byl před touto strašlivou válkou.

Kolik otázek se tu každému z nás vnucuje, kolik problémů volá tu po řešení a vyřešení, kolik starostí, kolik radostných i bolestných očekávání tu na každého z nás doléhá! A jak říci dnes, ve chvíli, kdy takřka každý z nás prožívá lidsky, mravně, sociálně, psychologicky ten gigantický zápas dnešního poválečného člověka přímo bezprostředně, něco, co by mělo býti vodítkem pro denní náš život a co by vystihovalo už dnes synteticky aspoň tu všeobecnou linii, po které dnešní člověk má jít, co má chtít a kterou cestou má býti bezpečně veden.

Jsem si vědom toho, že takové syntetické směrnice nelze dnes ještě dát. Nechci také projevovat zde nějaké autoritativní názory. Mluvím k vám jako člověk svobodný, nikoli jako prezident tohoto státu; pronáším

své názory ryze osobní a očekávám, že v tomto smyslu budu také podroben vašemu posudku a kritice. A především sleduji a budu sledovat průběh vašeho sjezdu, abych se na prvním místě sám vaší kritikou, vašimi úvahami a vašimi názory poučil a dle nich své názory prověřil.

Neboť není to poprvé, co si uvědomuji a co i veřejně opakuji: politika a kultura, politika a literatura, politika a umění jsou obory tak blízké a sebe navzájem tak pronikající, že je podstatnou chybou, když si tyto dva světy nerozumějí, jeden od druhého se neučí, jeden druhému přímo neslouží. Problém je jen, jak se to činí a jak se to má činit.

Jako každý z vás i já jsem od studentského mládí uvažoval o tom, co budu v životě dělat. Váhal jsem zpočátku mezi vědou a uměním. Pěstoval jsem – aspoň teoreticky – dost dlouho obojí a rozhodl jsem se nakonec pro filozofii a sociologii. Ale studia umění a literatury jsem nikdy neopustil, i když mne pak události samy, a hlavně první světová válka, strhla k pěstování sociologické vědy praktické, tj. politiky.

A promýšlel jsem velmi bedlivě vztah obou těch světů: viděl jsem brzy, že politika sama je a má být vědou, a že ať je jakkoli denním bojem strhávána dolů, je a musí být uměním. Řídí, vede, upravuje a usměřňuje vztahy člověka k člověku, zkoumá a zabývá se především člověkem v jeho životě individuálním a v jeho projevech i životě kolektivním; zkoumá jeho tužby a přání, proniká jimi a uvažuje o jejich správnosti, o jejich psychologických předpokladech a o jejich uskutečnitelnosti a přenáší je pak v praktický život.

Který obor lidské činnosti lépe, hlouběji a důkladněji o člověku poučuje nežli právě literatura a umění? Kdo lépe vykládá politikovi o lidské duši, o její ohromné komplikovanosti na jedné a přitom nevyslovitelné prostotě na druhé straně, o její zlobě, bídě a nicotnosti a na druhé straně zase o její kráse, jasnosti a velikosti, nežli právě psychologie, uložená v klasických dílech literatury? A co vyjadřuje lépe a co správněji učí politika chápat budoucnost, kterou on má tvořit a v praktickém životě uplatňovat, nežli inspirace umělecká všeho druhu, vyjadřující přání a tužby lidstva zítřka, hlásající ideje, názory a plány, které z mlhavých představ mají zítra přecházet v realizaci politického života a které ho musí uvádět na správnou cestu, když hledá a zkoumá, jaké jsou nálady a touhy lidu, jaké budou jeho představy zítra a pozítří, co chce a má chtít lidstvo nikoli dnes, ale zítra, za rok a za celá desetiletí?

V tom smyslu jsem se od mládí zabýval a nepřestal se nikdy zabývat a přímo žít literaturou a uměním. Nejenže politik má znát a řešit materiální podmínky a otázky kultury vůbec, a má je tudíž bezvadně chápat a ovládat, ale mně literatura a umění byla v politice vždy *bezpodmí-*

nečně nutným spolupracovníkem a pomocníkem, jenž úzce politikovi pomáhá, politiku spolutvoří a její vlastní materii stále a stále obnovuje. Učil jsem se od svých studentských let poznávat člověka v našich, ruských, anglických, francouzských a jiných románech a divadlech, učil jsem se lidské psychologii a poznání života a společnosti – více v teorii nežli v praxi – v literatuře a literaturou, naučil jsem se životní problematice více v pojednáních uměleckých a na výstavách nežli v analytických studiích vědeckých, a – neznaje tehdy pozdější dosah toho – doslova jsem hltal za svého mládí, stráveného v cizině, masu světové literatury všeho druhu, která mne formovala – a už tehdy zformovala – v podstatě v to, čím jsem se stal a zůstal i dnes.

Jedním slovem literatura a kultura, národní a mezinárodní, v nejširším slova smyslu, stala se od mého života a mé činnosti *jako politika* neodlučitelná. Stala se mi samozřejmostí, vnučenou životem a životní praxí. Chápal jsem tak celý poměr kultury a politiky, celý problém moderního demokratického politika.

II. ČEŠTIVÍ, EVROPANSTVÍ, LIDSTVÍ O NOVÝ HUMANISM

Žijeme dnes v době velikých lidských a světových událostí, velikých světových převratů a velikých společných lidských osudů. Nevíme sice mnoho o světech jiných, ale určitě si uvědomujeme, že náš svět, na *naši* zeměkouli, se stává jednotným a jednotnějším a že nebude dlouho trvat a stane se svět a lidstvo našeho světadílu plně sjednoceným. Je to fakt a vědomí obzvláštní, speciálně v době, kdy jsme prožili katastrofu, která rozloučila národy, třídy a jedince tak dokonale a hrozila úplným zničením nebo ovládnutím jedněch druhými. A to zničením nejen politickým, nýbrž především kulturním a duchovním vůbec.

Fakt ten znamená, že předmětem našich všech snah a úsilí, materiálních i duchovních, nebude jedna strana, jedna třída, jeden národ a jeden stát, nýbrž stále více a více lidstvo, lidstvo jako celek. Bude to boj – a je to už dnes boj – o *nový humanism*, konkrétněji pojatý a jasněji formulovaný, nežli tomu bylo dříve. Zůstane otázkou, zdali omezíme v budoucnosti tento nový humanism na náš fyzický svět, či půjdeme-li později znovu v duchu našich předchůdců – filozofů do světa ostatního a hlavně do světa nad-fyzického, to jest zdali jej budeme opět doplňovat úvahami metafyzickými; ale zatím jednota našeho fyzického světa se stává otázkou bezprostřední a otázkou už dneška. A kdo spíše nežli spisovatelé naši a spisovatelé vůbec, to jest i národů ostatních, mají vzít tento úkol na

sebe a státi se jeho nositeli a jeho průbojníky, bojovníky o tento nový svět, o tento nový humanism?

Já vím, že je trochu těžké volat dnes, po nejstrašnějších nacistickém ubíjení lidské důstojnosti v moderní historii, ke zdvihání praporu lidskosti a k tvoření novohumanistických teorií a ideálů. Vidíte přece všude kol sebe netolerantní zdůrazňování stranictví, nacionalismu a imperialismu v nových formách a v novém šatě. Vidíte v nových formách veliký rozkvět staronových nacionálních ideologií při jednáních o nové mírové smlouvy a v zápolení o příští budoucnost, v tvoření předpokladů pro skryté či jasné ovládnání těch či oněch krajů světa a slyšíte už dnes na všech stranách o přípravách k nové válce světové. A budete tudíž na pochybách, zmíní-li se vám někdo – vám, spisovatelům, tvořitelům a nositelům nového světa – o novém humanismu.

Není myslím lepšího příkladu – a nám bližšího a pochopitelnějšího příkladu – vývoje a poslání národní kultury a literatury, nežli je příklad našeho vlastního národa. Národ náš vstoupil do historie současně s většinou národů evropských, dnes kulturně vyspělých, a dosáhl už v době posledních Přemyslovců a za prvních Lucemburků vrcholů tehdejší evropské kultury a v době husitské revoluce představoval snahy o docílení vrcholného vývoje na poli mravním, náboženském a sociálním v tehdejších kulturním světě vůbec. Byl mezi prvními na poli snažení politického, byl hospodářsky vzorem mnohým jiným, na poli vědy a kultury založil si pražské vysoké učiliště, jež jej postavilo na vedoucí místo ve snahách po nejvyšším duchovním vývoji Evropy, a v husitském vzepření se katolické církvi zaujal přímo vedení v tehdejších duchovním boji o svobodu svědomí a o moderního člověka vůbec.

V té době výtvořily jeho národní kultury, výtvořily jeho umění, literatury, práva, je možno řadit do počtu těch, jež daleko přesahovaly rámec českého národa a státu, stávaly se střeoevropskými, evropskými a v tehdejší smyslu světovými. Přišla však doba všeobecného konfliktu katolicismu s protestantismem, pak náš národní pád, všechno to, co se u nás spojuje s Bílou horou a dobou pobělohorskou. V té chvíli po dřívější době, charakterizované kulturně Janem Husem, Petrem Chelčickým a dobou Jiříka Poděbradského, přichází ještě poslední kulturní vzepětí v osobě J. A. Komenského, jenž se stává nositelem naší národní tradice v celém tehdejší světě a přímo ostentativně nese ve svém dlouholetém exilu náš program češství, evropanství a lidství.

Po smrti Komenského – a hlavně od polovice 18. století – prodělává pak náš národní a kulturní život tentýž vývoj, kterým prochází později většina mladých, nových a menších národů evropských (a jiných) v době

jejich národního růstu, vzkříšení a obrození. Jejich kultura a literatura začíná brzy prací pro malého člověka a jeho výraznějším uvědoměním národním, pak sociálním, mravním a duchovním vůbec. Literatura se stává nejvýraznějším nástrojem tohoto uvědomování a tohoto kulturního, politického a sociálního zápasu. U nás se to projevuje literaturou obrozeneckou. J. Dobrovský se stává – vedle řady ostatních – reprezentantem tohoto období naší národní historie. A hned přebírá starý náš program národní tradice. F. Palacký v něm pokračuje a T. G. Masaryk jej vyvrcholuje; *česství, evropanství, lidství*: to je ve zkratce smysl tohoto programu a tohoto vývoje.

Naše národní kultura a speciálně literatura od roku 1848 je pak zcela charakteristickým příkladem vývoje moderních kultur národních: je nositelem národního vývoje, je nástrojem obrození národního a sociálního vzestupu malého člověka, dělníka a rolníka. Od K. H. Máchy přes literaturu revolučních let z r. 1848 do roku 1860, od Boženy Němcové a literatury let 1870 až do 1890, od vytvoření všech moderních směrů a forem literárních v našem moderním písemnictví po letech osmdesátých a devadesátých až do doby přítomné sloužila literatura a všechny kategorie našeho umění – divadlo a hudba, umění výtvarné, malířství, sochařství a architektura – v té či oné formě tomuto velikému cíli: *národnímu obrození a jeho vyvrcholení v politické národní samostatnosti*.

Soudím však, že ve chvíli, kdy této samostatnosti bylo dosaženo, takřka instinktivně role naší národní kultury a především naší literatury se začala přizpůsobovat nové situaci: přebírala znovu roli, kterou vlastně žila ve svém počátku od doby Husovy, v době před naším politickým pádem, tj. snažila se znovu státi *evropskou a světovou* a neomezovala se jen na svou lokální a izolovanou úlohu národní. Nejvýraznějším nositelem tohoto období naší národní literatury v době nejnovější se stal – vedle jiných – Karel Čapek, v hudbě jím byl Dvořák, Smetana, později Suk, Janáček a jiní, v malířství celá garda našich umělců od posledních desetiletí 19. století, v sochařství Myslbek a Štursa. Stávali se *evropskými* a zjevně tíhli k tomu, aby se stali *světovými*. Šli ruku v ruce s naším vývojem politickým, který vedl národ k politickému, sociálnímu a hospodářskému uplatnění se v Evropě a ve světě. Výrazem toho byl Masaryk v celém svém snažení politickém a jedním z nejjasnějších projevů této politiky byla naše politika mezinárodní, zahraniční. Dovolíte mi, abych řekl, že všecko moje snažení jako zahraničního ministra od dob první republiky na poli mezinárodním bylo záměrně určováno těmito myšlenkami, vědomím politické a kulturní synteze, za níž náš národ šel od doby nejstarší, vědomím jasného národního programu už od doby husitské, vědomím

nutnosti dostat se plně a definitivně k integrálnímu uskutečňování našeho programu obrozenského a dojít až k vrcholné úloze, jakou náš národ může hrát v kulturním zápole s národy ostatními: od češství k evropanství a k lidství.

Masaryk formuloval tento program s vyhraněním náboženským ve svých úvahách o smyslu českých dějin. Soudím, že tato cesta – od národovectví k světovosti, od národa k humanitě – platí a vždy platila o všech národech moderních, mravných, vzdělaných a vyspělých a že to platí i dnes – v době opětovného formulování Společnosti národů v nové formě – více než kdy jindy. A dává to zároveň linie myšlení a práce našim spisovatelům. To neznamena, že např. my nemáme vzhledem k Němcům odporovat co nejradikálněji zlu a rozplývat se k nim v nějaké sentimentální humanitě. Naopak i pro nás platí být tvrdým a nepoddajným v boji o právo a snažit se vyhladit až do kořene to, co znamenal nelidský, nehumánní, barbarský nacism a fašism.

Tím docházím k praktickému závěru tohoto programu: naše literatura a umění, naši literáti a všichni kulturní pracovníci mají úkol v duchu našeho velikého lidského a národního odkazu záměrně a důsledně sloužit k *světové duchovní expanzi národa*. Spisovatel má býti šířitelem a zprostředkovatelem našich duchovních hodnot ostatnímu světu. Jeho role je nepolitická a tím současně vysoce politická. Dělá tzv. nepolitickou politiku a tím politiku nejlepší. Nedělá práci a literaturu tendenční, vulgárně propagační, ale chce představit ostatnímu světu svůj národ v umělecké řeči a formě světové tím, že sám stojí na výši světové, a jsa na úrovni světové a přiváděje naši národní kulturu a literaturu na tuto úroveň, řeší otázky stejně národní jako světové.

III. LITERATURA JAKO NÁSTROJ K ŘÍZENÍ DUCHOVNÍHO VÝVOJOVÉHO PROCESU V NÁRODĚ ZA NEPORUŠITELNOST LIDSKÝCH PRÁV A PRO SVOBODU ČLOVĚKA – PROTI DOGMATISMU A SEKTÁŘSTVÍ A PRO OBJEKTIVNOST A TOLERANCI

Aby mohla literatura a kultura tyto úkoly zdárně plnit, musí zůstat ve svém sociálním prostředí především svobodná, tj. *autonomní*. Při všem svém intimním spojení s celým ostatním životem politickým, sociálním a hospodářským musí se snažit stát nad tímto životem a suverénně jej duchovně ovládat. Do svobody projevů literárních a kulturních vůbec nemůže nějakým rozhodujícím způsobem zasahovat ani žádná strana a třída, ani jiné vlivy neliterární a laické, ani přímé vlivy politické a ovšem ani stát.

To neznamená, že by se nám mohl zítra začít v literatuře a v duchové kultuře vůbec roztahovat – jako tomu bývalo dříve – pod záminkou svobody myšlení a uměleckého tvoření nějaký nový fašism a nacism. Byl jsem vždycky proti onomu liberalismu, který hájil stanovisko, že není demokratické potlačovat svobodu fašismu; zastával jsem mínění, že také demokracie má právo na svou obranu; kategoricky jsem odmítal ono pokrytécké stanovisko, které hlásali naši henleinovci a němečtí nacisti, že my máme povinnost uskutečňovat do všech důsledků své zásady demokracie, aby pak oni mohli na tomto základě svou diktaturou vůdcovskou naši demokracii zničit. *Kdo usiluje o svobodu mou, nemá práva dovolávat se svobody pro sebe a tato svoboda mu může a má být odepřena.*

Je otázkou politického umění posoudit, kdy politická svoboda počíná být nebezpečná sobě samé a kdy a do jaké míry se má dočasně omezovat. Ale vždy to musí být *jen do jisté míry a dočasně*. To rozhodne praktická denní politika. Ideálem je mít tak vyspělý lid, aby v těchto věcech si dovedl ukládat disciplínu sám.

Ale žádné umění nemůže zdárně existovat bez svobody. Žádná literatura nemůže plnit s úspěchem svůj úkol bez svobodné možnosti projevu. Nemůže být ovlivňována ani tezemi stranickými nebo třídními, ani nějakou oficiálností státní. Každé oficiální umění a hrubě tendenční oficiální literatura se ze dne na den zprotiví a přestane mít hned účinek. Neznamená to, že stát nemůže a nesmí zabránit určitým projevům politickým, jakmile se odějí do formy uměleckého a literárního projevu. Ale musí nesmírně přesně, opatrně a co možno liberálně vytyčit všeobecné hranice, přes které se nemůže a nesmí jít. Takové vytyčení je možné a správné. A měli by si je určovat anebo aspoň spoluurčovat především spisovatelé sami. Také v tom vidím tu autonomii kultury a literatury a umění.

Neboť literatura a národní kultura, vycházejíc z ducha a podstaty národního života vůbec, má národu především sloužit v jeho duchovním zdokonalování a k vyspění k nejvyšším metám mravním, duchovým a kulturním vůbec. Má mít za bezpodmínečný úkol udržovat a pěstovat všechno to, co přispívá k harmonizaci tendencí a snah národních s tendencemi a snahami lidskými. V tom smyslu je tu literatura přímým nástrojem zápasu o pokrok v národě, je nositelem a řídicím činitelem celého duchovního procesu v národě a je zároveň jeho usměrňovatelem v tom duchu, aby tento stálý duchovní kvas držela v přípustné míře, aby národ a stát anarchistickými elementy, vlastními lidské psychologii, nebyl rozvrácován a přiváděn do myšlenkového a vůbec duchovního chaosu. Tu literatura má současně plnit úkol národního sjednocovatele a úkol onoho faktoru, jenž různé myšlenkové proudy harmonizuje, slaďuje v jednotný synte-

tický proud celého národního duchového a kulturního života. Bdí prostě nad zachováním nezbytného nebo žádoucího stupně *trvalé* národní jednoty.

Že přitom literatura má své od nepaměti vybojované právo a povinnost být a zůstat nástrojem společenské kritiky, kritiky všestranné, zásadní, někdy i radikální, ale vždy především konstruktivní, rozumí se samo sebou.

Z toho všeho dále plyne, že literatura a umění je vrcholným *strážcem především neporušitelnosti lidských práv*. Nemá nikdy mlčet k tomu, aby demokracie porušovala zákon, který si sama dala. Nemá nikdy přecházet mlčením z vůli ať byrokracie, ať zvolených orgánů a demokratických institucí. Má v této funkci doslova střežit bez *kompromisování* každé sebemenší právo, lidu konstitucí a jinými zákony dané. Říká se, že je to úkolem tisku a takzvaného veřejného mínění. Ano, ale literatura, spisovatel, umělec má speciální poslání v národě a jednou z hlavních povinností jeho poslání je hájit vždy, všude a za všech okolností fundamentální podmínky svobody člověka. Neboť svoboda je statkem, hodnotou absolutní a může být omezována jen stejně platnou a stejně a rovně uplatňovanou svobodou člověka druhého.

Tím vším je dán úkol spisovatelův v našem dnešním prostředí. Má státi vždy tak vysoko, aby, jsa nositelem veškeré duchovní svobody ve společnosti, nebyl ve své činnosti ani sektářem, ani dogmatikem. Jeho úkolem a posláním je, aby, jsa kritikem společnosti, jsa nositelem všeho duchovního kvasu v národě, jsa harmonizátorem někdy protichůdných tendencí a slouže k vytváření syntetizace různorodých proudů národní kultury, stál nad denním rmutem dočasných vedlejších a bezvýznamných sporů a byl k nim všem objektivní a do značné míry filozoficky tolerantní. Straníci a lidé zaujatí a předem stranickým stanoviskem duševně spoutaní mohou si dovolit být nesnášenliví ve věci i ve formě. Spisovatel jím býti nemá. Spisovatel má vidět především člověka a pak teprve straníka. Jinak by nemohl plnit svůj veliký úkol objektivního nositele duševního kvasu své společnosti; *ta v rámci dogmatického stanoviska kterékoli strany nemůže nikdy býti duchovně dosti bohatá* a stává se v jistém smyslu vodou stojatou.

To však neznamená, že by spisovatel neměl míti vyhraněné stanovisko a chtěl býti obhájcem všech možných kompromisů. Naopak: je to spisovatel, u něhož nedostatek charakteru je vždy věcí nejodpornější. Literát je a má být – jsa stálým a důsledným výrazem svědomí národa – také nepoddajným charakterem jako člověk skrz naskrz svobodný a prostě svůj.

IV. SPISOVATEL A POLITIKA

Tím vším, co jsem dosud řekl, dotýkal jsem se stále tématu literatura a politika v nejširším a nejvšeobecnějším toho slova smyslu. Chtěl bych nyní k tomu dodat ještě toto:

Spisovatel je a může být jako každý jiný občan straníkem přesto, že nemá nikdy zapomínat na své nadstranícké poslání v životě veřejném vůbec. Je a má být straníkem ve vyšším toho slova významu, tj. má být společenským a mravním kritikem vůbec, a tudíž i poměrů a nešvarů stranických. A že život politický a strany jako takové bez stranických nešvarů existovat nemohou, vychází z psychologie politických stran samých.

Tu si musí spisovatel uvědomit, že demokratický stát má a musí mít za první a základní úkol plnit své poslání ve smyslu skutečně demokratickém, to jest hájiti vývoj co možno bez všeho násilí duchovního a fyzického a ve smyslu striktního plnění práva a spravedlnosti stejně pro všechny občany v duchu režimu demokracií stanoveného a demokraticky prováděného. Tu ovšem musí si přesně stanovit a určit, čím demokracie je a čím není. Pověděl jsem o tom vše nutné ve své knize *Demokracie dnes a zítra* a odkazuji na ni.

Dodávám znovu, že odmítám jen ryze politický pojem demokracie ve smyslu liberalistickém, že demokracii chápu jako systém také ve smyslu hospodářském a sociálním a že v ní vidím zároveň uskutečňování určité filosofie mravní. V tom smyslu je demokracie v dnešní době sama svou podstatou tak, jak já ji chápu, *vysoce revoluční*. Dále v ní vidím systém, podléhající stálému vývoji a zdokonalování, jenž nemůže znamenat trvalé petrifikování určitého politického režimu a určitých politických institucí. Jinými slovy: demokracii je dlužno chápat jako systém vývojový, jdoucí uvědoměle k demokracii stále lepší a lepší.

Tu však zároveň *varuji před nějakým zbožněním státu* a jeho orgánů. Stát a společnost není a nemůže byti absolutním pánem individua a jakýmkoli fetišem. Jsou určitá nezadatelná práva člověka vedle státu a společnosti a o vyrovnání vlivu těchto dvou faktorů se od dob nejstarších stále a stále bojuje a hledá se určitá syntéza mezi státem a společností na jedné a individuem na druhé straně. O tom nejlepší svědectví podáváte vy, spisovatelé, sami; toto téma je totiž jedním z nejčastějších v literárním tvoření moderní doby.

Upozorňuji dále, že je dnes třeba hledat v *politickém životě* – a speciálně v politické terminologii – *více jasnosti a více preciznosti*. Válka a politické boje před ní a po ní zatemnily neobyčejně silně některé politické pojmy: demokracie, svoboda, humanita, revoluce, jednota, reakce,

politická strana a politické hnutí a řadu jiných. Jsou to slova, jejichž přesný smysl je dnes naprosto přezírán, neurčen, často zatemněn, a nebo dokonce od týchž lidí v různém smyslu používán a záměrně vykládán.

Stavte se důsledně proti těmto nedorozuměním a pokuste se mluvit jasně, ano, ano – ne, ne; odmítněte v politice nejasné a nesprávné výklady pojmu demokracie, svobody, reakce aj.; odhalujte tyto nepřesnosti a nepromyšlenosti, chcete-li míti veřejný život poctivý a čistý; od ovládnutí Evropy nacismem a fašismem byla všeobecná tendence povyšovati propagandou denní hesla na absolutní a dokonalé pravdy, zatímco to bývá často jen hrubé zevšeobecňování jednostranné fráze bez obsahu a nebo obsahu nejasného a záměrně do veřejnosti vrženého.

Důrazně na tento nedostatek našeho veřejného života i dneška upozorňuji. Volám tu po *nutnosti vyjasnění, precizování a obsahového přesného určení* všech zde uvedených velikých hesel dneška, všech těch významných pojmů dnešního života, jež mají znamenat pro každého člověka tak mnoho a jež ve skutečnosti často znamenají proň v praxi tak nepatrně málo.

A konečně poslední věc: Jsou problémy, jejichž řešení a vyřešení zůstává nedokončeno, a je stále o ně boj. Mluvíme dnes o fašismu a neuvědomujeme si, že nám představuje myšlenkový systém, který od dávných a dávných let existoval, který v dnešní formě dostal právě toto jméno, obdržev ke svému dřívějšímu jménu, obsahu a formě zároveň některé dnešní časové znaky jako produkty především dnešní doby; existenci tohoto způsobu myšlení však ani zdaleka nesmíme připisovati Hitlerovi nebo Mussolinimu. Je to směr a způsob myšlení, jenž dávno a dávno nejen existoval, ale jenž nezmizí ani s touto válkou. Budeme se my i naše příští generace v té či oné formě s ním potýkat stále. Neboť je to prostě synonymum stálého, nikdy neutuchajícího boje o politickou svobodu či nsvobodu v lidské společnosti.

Jsou jiné problémy podobné, i když rázu jiného, jež se týkají vaší činnosti spisovatelské. Historie filozofie všech dob a věků vykazuje spor, někdy silnější, jindy mírnější, o *spiritualism a materialism v různých jeho formách*. S konečnou platností nikdy spor ten vyřešen nebyl a, po mém soudu, ani vyřešen nikdy nebude. Spisovatel si musí býti vědom, co myšlenkových bojů, proudů, inspirací, vítězství a porážek tento spor pro lidstvo znamenal i dnes znamená, a měl by – i když se boje toho účastní a staví se více či méně vášnivě pro nebo proti jedné či druhé tezi – stát přece jen nad tímto sporem a nebo vedle tohoto sporu s tolerantní objektivitou a filozofickou nezaujatostí. A to tím spíše, že *dnes* přijímání nebo nepřijímání dialektického materialismu nemusí už míti vliv na fakt, je-li nebo není-li moderní člověk socialistou.

A podle toho by pak měl vyvozovat praktické důsledky politické a životní vůbec. Oč krásnější, slušnější a spokojenější by byl náš veřejný život, kdybychom se dovedli – jak to spisovatelé a veřejně působící činitelé činit mají – dívat na tyto a podobné otázky, a tím na náš úkol tvůrců a budovatelů národní kultury v tom smyslu.

A končím tyto všeobecné úvahy tím, čím jsem je začal: každá naše diskuse o úkolech literáta v našem národě musí začít naším češtvím a končit evropanstvím a lidstvím. To platí zejména i pro diskusi o naší demokracii. Řekl jsem, že chápu naši demokracii nejen politicky, ale dnes už daleko více hospodářsky, sociálně a mravně. Naši spisovatelé a umělci jsou průbojníky nového světa a nového života, to znamená v dnešní převratné době nového režimu mravního, hospodářského a sociálního. Náš boj národní byl od doby našeho politického pádu a zvláště od polovice 19. století bojem především sociálním. Ztratili jsme šlechtu a vyšší svoje třídy současně se svým pádem politickým; v době, kdy jsme si znovu vytvořili svou novou buržoazii, vcházeli jsme už do období, kdy moderní kapitalismus byl odsouzen k zániku. Naše emancipace hospodářská a sociální zapadala v jedno s emancipací národní, s bojem o naši svobodu národní. Nezapomínejme, že nám to podstatně umožnilo také náš dnešní veliký přelom po druhé válce světové. Tyto veliké skutečnosti vždycky naše významná literatura a naše moderní kultura představovala; a náš spisovatel nemůže ani dnes je opomíjet nebo opouštět.

Vezměte si jen naši moderní literaturu! Ukazuje se to jednak už v naší literatuře obrozenecké, ale je to nad slunce jasnější v naší literatuře od let 1848. A naši hlavní reprezentanti literární jsou toho výrazem: K. H. Mácha, K. Havlíček, J. Kollár, Božena Němcová, Vítězslav Hálek, J. Neruda, G. Pflégr-Moravský, Svatopluk Čech, J. V. Sládek, J. S. Machar, P. O. Hviezdoslav, Petr Bezruč, S. K. Neumann, Josef Hora a skoro celá naše literatura současná. Jedním slovem: naše moderní literatura je vedle tématu národního prosáknuta v plné své bohatosti tématy sociální a hospodářské emancipace moderního člověka; je přeplněna touhou po sociální a hospodářské spravedlnosti a jde přímo ke koncepci socializace moderní společnosti.

Náš dnešní literát jde tudíž jen v této naší literární tradici, odnáší-li se i dnes tak živě k těmto problémům, zkoumá-li už zcela konkrétně tyto otázky a hledá-li vášnivě řešení denních našich politických otázek v tomto duchu. Náš literát je tím také svému národu povinen. A náš spisovatel jen slouží svému národu, bude-li tyto problémy nejen zkoumat, nýbrž i kriticky se k nim odnášet, otevřeně naší veřejnosti v těchto otázkách pravdu říkat a nebude-li se bát zde povzbuzovat a tam varovat, zde

posilovat a tam kriticky na chyby a vady upozorňovat – krátce: *plnit povinnosti spisovatele jako burcovatele národního svědomí*.

Velikost naší dnešní doby, velikost převratů, jež prožíváme, a velikost úkolů, které našemu národu a státu dnešní doba a politika ukládá, je přímou výzvou k spolutvůrcům naší národní kultury, aby konali i nadále svou velikou národní povinnost.

V. ZÁVĚR

Měl bych ještě řadu otázek a námětů, k nimž bych se mohl a snad měl vyslovit. Ale byl jsem ve svém výkladu beztak už příliš obšrný a vedlo by nás to dnes příliš daleko. Snad někdy jindy; ale doufám, že diskuse o těchto věcech se otázek těch dotkne a je v té či oné formě osvětlí. Jsou to všechno věci tak životné, nás všechny dnes – a myslím, že tomu bude tak i v budoucnosti – tak zajímaví, že se k nim budeme a musíme automaticky vracet. Říkám opět, že to, co jsem uvedl, jsou otázky, jejichž řešení a pojetí dogmaticky nikomu nevnučuji. Ale jsou to otázky, jejichž diskusi a řešení bych si přál vésti za *neomezené a ve své podstatě neomezovatelné svobody*.

Je to zásada, jež má být každému z nás samozřejmá a bez níž by náš stát a náš národ se svou kulturou a svou národní tradicí nemohl ani existovat. Neboť být nositelem duchovního kvasu v národě, být burcovatelem národního svědomí, *promýšlet existenční problémy národa a člověka a filozofovat*, to znamená dělat to objektivně, bez jakéhokoli duchovního pouta, bez předsudků a stranictví – jedním slovem to znamená *býti člověkem svobodným. A není vyspělého a kulturního národa, jenž by se mohl obejít bez takového svobodného literáta a filozofa*.

(1946)

DISKUSNÍ VYSTOUPENÍ

Aloys Skoumal

Stojíme na prahu nového baroka. Jedna epocha se skončila, jeden svět vzal z své. Situace nás všech – bez rozdílu názorového základu, výchovy, vzdělání, senzibility, společenské příslušnosti – je zřetelně situace